

Loodus ja põllumajandus saavad koos eksisteerida

Põllumajandus vajab uusi kestlikke lahendusi ning keskkonna- ja kliimaprojekte toetav Euroopa Komisjoni otsetoetusprogramm LIFE annab selleks võimaluse ja vahendid.

Tekst: Kadri Hurt, Eve Kallaste
Fotod: Heikki Avent, Kaidi Tingas

Suur osa Eesti ja kogu Euroopa elurikkusest on seotud põllumajandusmaastikega. Mitmete putukaliikide, soontaimede ja lindude käekäik sõltub toidutootmise praktikatest, kuid mõju on kahepoolne – toidutootmise kvaliteet ja jätkusuutlikkus olenevad omakorda põlde ümbritsevast elurikkusest, mulla tervisest ning meie võimekusest kliimamuutusi leevendada ja nendega kohaneda.

Alam-Pedjal tegutsev Šoti lihavesi kasvataja ning niiduluhtade hooldaja **Viljar Ilves** usub, et tegutseda saab ka nii, et säilivad liigid ja elukeskkond ning väheneb süsinikujalg. „Ka põldu majandades on võimalik hoida ja luua looduslikke elupaiku,“ ütleb Viljar, kes nimetati 2022. aastal silmapaistvaks pärandniitude majandajaks.

Loodus tuleb põllumajandusmaastikku tagasi

LIFE projektidega toetatakse agroökooloogiliste võtete kasutamist, mis suurendavad mulla süsiniku sidumist, tõhustavad tolmeldamist ja looduslikku kahjuritõrjet ning ühendavad muul moel toidutootmist ja loodushoidu. Samuti põllumajandusmaas-

Viljar Ilves

tike liigirikkuse säilitamist ning pärandniitude taastamist ja hooldamist, millega Viljar Ilves iga päev tegelebki. Tema tegevus on hea näide selle kohta, et Eesti põllumajandustootjatel on võimalik LIFE programmist taotleda toetust oma tootmistevõime keskkonnanahoidlikumaks muutmiseks.

LIFE projektidega toetatakse nii maaelu kui ka regionaalset arengut ning loodus- ja keskkonnanahoidu. „Meie valdkonnas on laias laastus kaks probleemi, milleks on regionaalne elu maal ja elu Maal üldiselt – mõlemaga on probleeme ja mõlemaga on vaja tegeleda,“ tõdeb Viljar. Ta toob näiteks pool-looduslikud kooslused ehk pärandniidud kui Eesti traditsioonilise maastikutüübi, mida ähvardab majandamata jätmisel kinnikasvamine ja sealseid kooslusi häbumine. LIFE programmist saadav toetus aitab pärandkoosluste taastamisele ja mahedale majandamisele palju kaasa.

Viljar Ilvese ettevõtte osaleb partnerina ka sel aastal käivitunud projektis LIFE SIP AdaptEst, millega plaanitakse leida Eesti erinevatele piirkondadele lahendusi muutuvalte ilmastikutingimustega toimetulekuks. Viljari osalusel on tarvis leida kliima- ja ressursisõbralikud lahendused erinevaid sookooslusi, jõgesid, luhaniite ja lammialasid hõlmava Alam-Pedja kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamiseks, näiteks rakendada keskkonnanahoidlikumaid lahendusi pärandkoosluste hooldamiseks. „Maastiku hooldamise ja muud jooksvad kulud peab katma omaenda põllumajandustegevus, aga LIFE projekt katab teaduskatsetused ja need tehnoloogiale tehtavad kulutused, mis kiirendavad pärandkoosluste hooldamist,“ selgitab Viljar.

Tegutsemiseks on võimalik teatud mahus soetada ka vajalikke seadmeid või masinaid. Näiteks saab Viljar projektist toetust parve soetamiseks, mis on talle tähtis mitmel põhjusel. Esiteks on veetransport kõige väiksema süsinikujalga transpordiliik ja luhaniitude majandajale hädavajalik. Teiseks on Alam-Pedja maismaad pidi ligipääsmatu. „Seega läheme mööda vett, sest see on kümme korda mõistlikum. Ei ole ju mõeldav ehitada looduskaitsealale kümnete kilomeetrite kaupa teid.“

LIFE on põllumehe partner

LIFE-IP projekti „Loodusrikas Eesti“ käigus saavad põllumehed oma maal katsetada erinevaid keskkonnanahoidlikke põllumajanduspraktikaid ja seejärel vaagida

koos teadlastega saavutatud tulemusi. Tartu Ülikooli taastava põllumajanduse ekspert **Kristiina Jürisoo** selgitab, et ülikooli teadlaste ja põllumajandustootjate koostöös luuakse põllumajandusmaastike näidisalad, kus jälgitakse erinevate agroökoloogiliste võtete mõju saagikusele ja elurikkusele. Näiteks hakatakse katsealadele rajama rohumaaribasid ja liigirikkaid hekke ning ülikooli teadlased asuvad seejärel neid alasid seirama. „Jälgitakse põllukultuuride saagikust ja bioloogilise mitmekesisuse näitajaid (taimed, kahjurid ja nende vaenlased), samuti mulla näitajaid (bakterid, seened, fosfor, lämmastik). Osaledes projektis „Loodusrikas Eesti“, saavad tootjad põhjaliku ülevaate oma põldude elurikkusest ja katsetatavate agroökoloogiliste võtete tulemuslikkusest.“

Põllumajanduse arendamiseks on erinevaid võimalusi

Kristiina Jürisoo tõdeb, et põllumajandus on üks suurimaid maastike mõjutajaid. „Põllumeeste tegevusel on oluline roll selles, et inimese ja kõigi teiste liikide eluks vajalikud ökosüsteemid toimiksid. Pärandniitude majandamisel ja sealsete looduskoosluste kaitsel ongi kõige olulisem roll just maahool-dajatel ja -taastajatel.“

Viljar Ilvese sõnul toimub Eestis palju vastandamist: tahad tegeleda põllumajandusega – järelikult kahjustad liike ja loodus-

teid üleöö teise suunda ei pööra, kuid peab olema keegi, kes esimesena katsetab, ja kui lahendused toimivad, on kasusaajaid hiljem rohkem.“ Ta teab, et looduse kaitsmine nõuab algatusvõimet ja püsivust – ei tohi käega lüüa, siis asjad edenevad.

Viljari hinnangul toob tema praegune tegevus Alam-Pedjal mitu võitu. Intensiiv-põllumajanduses võib selle võrra vähem toota ning toodetakse ka seal, kus seda pole veel kunagi tehtud. Söögilauale ilmub niiviisi mõni uus jätkusuutlik põllumajandus-toode, olgu selleks siis liha või piim. Ühtlasi tekib kaitsealustele liikidele elupaiku juurde. Näiteks pesitseb Viljari hooldatavatel Alam-Pedja luhtadel kogu Euroopas ohustatud rohunepp.

Globaalse konkurentsi tingimustes ei ole rohepõllumajandusega lihtne tegeleda, tõdeb Viljar. „Kui kõik hakkaksid Eestis homsest alates mahevilt kasvatama, siis suure töönaosusega kukuksime kähvuli. Suur muutus ei ole võimalik üleöö, aga need LIFE projektid, milles osalen, toetavad minu ideid ja nende ideede katsetusi. Ühel hetkel jõuan selleni, et kahjustan loodust tunduvalt vähem, ent saak on niisama hea või ainult natuke väiksem,“ vaatab Viljar positiivselt tulevikku.

Eeskuju võib leida ka teistest riikidest. Näiteks viidi Portugalis ellu pilootprojekt Flaw4LIFE, et leida lahendusi mittestandardse välimusega aiasaaduste väärindamiseks mõistliku hinna eest. Ideed õnnestus turundada, kaasa tulid põllumajandustootjad, kelle erimõeldusid ja mitte eriti isüaratava väljanägemisega aiavilju hakkasid tellima nii asutused kui ka eraisikud. Keskkonnaministeeriumi keskkonnakorralduse osakonna peaspetsialist **Krista Kupits** pakub välja, et midagi sarnast võiks ringmajanduse valdkonna arendamiseks teha ka Eestis. „Väga on oodatud ka tehnoloogiad ja lahendused, mis aitavad kaasa saastatuse vähendamisele. Ringmajanduse fookus on seatud plastide ja bioressursside käitlemisele selliselt, et need ei läheks jäätmetena ladestamisele, vaid leiaksid uue väljundi. LIFE toel oleks võimalik arendada pinnase ja mulla hooldamise tehnoloogiasid, mis vähendaksid erosiooni ja toitainete leostumist pinnasest.“

Süsinikujalg peab vähenema

Viljar Ilvese sõnul on LIFE projektide puhul oluline näidata, kuidas saavutada eesmärk siduda süsinikku sama palju kui seda emiteeritakse. „Kliimanetraalsus on Euroopa Liidu suur valdkonnaülene eesmärk ja looduskaitse üks lihtsamaid viise selle poole liikuda.“ Ta toob näite,

Viljar Ilves: Tuleb julgeda keskkonnanahoidlikumalt mõelda.

keskkonda. Või vastupidi – tahad tegeleda liigikaitsega, järelikult võttled põllumajanduse vastu. „Meil Eestis on vaja jõuda just selliste lahendusteni, millega suudame majandamise ja looduskaitse omavahel ühildada,“ ütleb Viljar. Ta soovib oma tegevusega tõestada, et jätkusuutliku põllumajandustootmisega on võimalik tegeleda nii, et see hõlmab ühtaegu nii liigikaitset, kliimanetraalsust kui ka põllumajandustulu teenimist. Viljari sõnul võimaldab LIFE programm aktiivset dialoogi looduskaitsete, põllumeeste, maahool-dajate ning ametnike vahel.

Rohepõllundus on vajalik ja jätkusuutlik

Alam-Pedja maad on pehmed ja heina kvaliteet vilets, seega saab seal kasvatada vaid vastupidavaid ja vähenõudlikke isendeid. Viljar tõdeb, et see ei pruugi olla majanduslikult kõige mõistlikum variant. „Selge see, et kogu Eesti põllumajandust LIFE projek-

kuidas inimeste arusaamad ajaga on muutunud: „Kui vanaisa kaevas kraavi ja kuivendas soo, siis nüüd ajab lapselaps selle sookraavi elurikkuse päästmiseks uuesti kinni. 150 aastat tagasi me sellise hooga naftat ei põletanud, ent praegu me teeme seda ja vabastatud süsinik on vaja kuidagi maakera sisemusse tagasi viia. Praeguse inimtegevusega vähendame varasema inimtegevuse mõju.“

Eesti Maaülikool osales partnerina projektis LIFE AgriAdapt, millega sooviti välja selgitada, kuidas on kliimamuutusega kohanemiseks valmis Euroopa erinevate kliimaregioonide põllumajandustootjad. Projektis löid kaasa Saksamaa, Hispaania, Prantsusmaa ja Eesti talunikud. Bio- ja keskkonnateaduste ning põllumajandusteaduste valdkonna ekspert dr **Ragnar Leming** selgitab, et projekti käigus valiti igas partnerriigis katsetalud, kus hinnati nende haavatavust kliimamuutusele, katsetati kohanemismeetmeid ja töötati välja praktikad rakendatavad ettepanekud kliimamuutustega kohanemiseks. „Projekti tulemusena koostatud soovitusi on praeguseks arvesse võetud ka Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika 2023–2027 strateegiakavas ja edaspidi on tootjatel võimalik saada toetust näiteks loomakasvatushoonete kliimaseadmete soetamiseks.“

Põllumehed, hakake katsetama!

LIFE on võimalus põllumajanduse arengut ise nügida, oma ideid ja mõtteid laiemale üldsusele tutvustada, kaasata huvirühmi, mõjutada seadusloomet. Uusi võimalusi LIFE projektide käivitamiseks otsitakse pidevalt ning nendest tulenev majanduslik ja sotsiaalne mõju on oluline.

Viljar tõdeb, et tänu LIFE programmile saab põllumees Eesti looduse ja põllumajanduse heaks viia ellu ideid, millel on rahastuseta oht pikalt ootele jääda. „Uued ideed võivad esialgu tekitada võõristust, näiteks 25 aastat tagasi tundus sigala või lehmade lägast biogaasi tootmine mõistusevastane. Praegu on see igati mõistlik viis emissioonide vähendamiseks. Need

ideed, mida täna keegi kusagil metsanurgatalus omaette haub, võivad hetkel tunduda absurdid, aga 10–20 aasta pärast võib neist saada tavapärane praktika.“ toob Viljar näite, miks ei maksa uudseid lähenemisi vaka all hoida.

Taimekasvatuse ja loomapidamise ümberkorraldamine vee- ja energiasäästlikumaks ning keskkonda väiksema koguse heidete suunamine nõuab investeeringuid. Panustada on vaja ka ettevõtte töötajatesse ja nende pädevusse – et nad oskaksid järgida oma tegevuses parimaid praktikaid ja välja töötada parimaid lahendusi. LIFE projektid aitavad sellele kõigele kaasa. Seetõttu julgustabki Viljar Ilves LIFE programmis osalema: „Ei pea olema suurtootja, võid olla samahästi väike tegija, sest ka 50–100 hektaril saab olla uuenduslik. Tuleb lihtsalt selgelt välja tuua, kuidas sinu tegevusega saavutatakse tegelikke ulatuslikke tulemusi.“

Kuidas LIFE projektiga algust teha?

LIFE projekti koostamine algab ideest. Taotluse hindaja peab mõistma probleemi olemust, lahenduskäike, planeeritavate tegevusi ja taotletavat tulemust. „Paberitööd ja aruandlust projektiga ikka on, sest kõik peab olema korrektne ning selge, nii partneritevahelised vastustavaldkonnad kui ka rahakasutus,“ selgitab Viljar Ilves, kuid innustab omaenda positiivse kogemuse põhjal teisigi põllumajandusettevõtjaid ja MTÜ-sid LIFE projektides osalema. Projekti kirjutamine pole nii keeruline kui esmapilgul paistab, sest programm on paindlik ja vajadusel saab teha muudatusi. Arvestama peab, et ühe projekti elutsükkel on 7–10 aastat.

„Kui sinu maadel on loodusväärtusi või sa näed midagi, mis võiks paremini olla, siis headele mõtetele leiab LIFE programmi abil ikka toetust. Tuleb julgeda keskkonnahoidlikumalt mõelda ja siis tekib ka võimalus oma soove ellu viia.“

LIFE programm: EL-i keskkonna- ja kliimaprojektide toetus

LIFE on Euroopa Komisjoni otsetoetusprogramm, millega rahastatakse keskkonnaprojekte, aidates kaasa säästvate arengule ning asjakohastele keskkonna- ja kliimastrateegiatele ja -kavadele. LIFE ei paku põllumajandusettevõttele otsetoetust, põllumajandusettevõtja saab olla projekti partner või teha projektiga koostööd.

Pärandniidud, ka poollooduslikud kooslused või pärandkooslused, on rohumaad, mida on traditsiooniliselt kasutatud karja- või heinamaadena. Pärandniidud aitavad säilitada põllumajandusmaa elurikkust ja maastiku mitmekesisust ning pakuvad elu- ja toitumispaika paljudele haruldastele seene-, looma- ja taimeliikidele. Pärandniidud säilivad ainult siis, kui neid looduslooduslikult majandada.

Eestis peamiselt levinud pärandniidud on loopealsed, aru- ja lamminiidud, soostunud niidud, puisniidud ja -karjamaad ning rannaniidud.

Eestis on üle 800 pärandniidu hooldaja ja majandaja, kes oma tegevusega mitmekesistavad põllumajandust ja kannavad hoolt selle eest, et Eesti traditsioonilised looduskooslused ei hääbuks, vaid oleksid hästi hooldatud ja hoitud. Alates 2022. aastast autastustab Keskkonnaamet koostöös LIFE-IP projektiga „Loodusriikas Eesti“ aasta parimaid pärandniitude majandajaid.

Toitainete tasakaal põllul aitab kaitsta vett ja mulda

Varasemad uuringud Eestis ja mujal on näidanud, et põllumajandusmaalt pärinev reostus võib mõjutada nii pinna- kui ka põhjavee kvaliteeti. Seetõttu on LIFE-IP CleanEST projektis korraldatud uuringu siht saada paremini aru pinna- ja põhjavee vastastikusest mõjust veekvaliteedi kujunemisel.

„LIFE-IP CleanEST-i eesmärk ongi Viru alamvesikonna veekogumite hea seisundi saavutamine. Uuringu tulemused näitavad, et kõrgeenenud nitraadisaldus põhjavees avaldub kõrgema lämmastikusaldusena vooluveekogudes ka palju aastaid pärast veekaitsemeetmete rakendamist. Seega sõltub pinna- ja põhjavee kvaliteet ka kaugemas tulevikus praegusest maakasutusest, muuhulgas väetiste ja sõnniku kasutamisest,“ räägib TalTechi vanemteadur ja emeriitprofessor **Arvo Iital**.

Veeseire viidi läbi kuue vooluveekogu valgla ja tulemused annavad valglates tegutsevatele põllumajandusettevõtjatele otsest teavet nende tegevuse võimaliku keskkonnamõju kohta. Seire all olid ka joogiveekaevud, mille veekvaliteedi tulemused edastati kaevuomanikele. „Kohalikud inimesed ja põllumajandustootjad on vägagi huvitatud sellest, millise kvaliteediga vett nad tarbivad. Seire aitab hinnata ka seda, millal ja millistel põllumassividel oleks põllumajanduskeskkonna meetmete rakendamine vajalikum ja kulutõhusam.“

Projekti käigus koostati ka juhendid talu- värvava ja põllupõhiste toitainete (lämmastik

(N), fosfor (P), kaalium (K)) bilansi arvutamiseks ning tulemuste tõlgendamiseks. Mulla erisusi ja väetistarvet saab väetamise praktikas senisest palju ulatuslikumalt arvesse võtta ning selleks pakub tuge põllupõhine NPK-kalkulaator. Eesti Maaülikooli mullateaduse professor **Alar Astover** selgitab: „Kui bilanss jääb pikalt miinusesse, ollakse justkui pangale võlgu ja mulla toimekus on pärsitud, kui aga bilanss on ülekülluses – ja seda eelkõige lämmastiku osas –, siis on oht toitainekadudeks kas leostumise või lendumise teel. Seetõttu kasutatakse lämmastiku ja fosfori bilansinäitajat põllupidamise keskkonnamõju ühe indikaatorina.“

Mullateaduse professori sõnul testitakse kalkulaatorit projekti LIFE-IP CleanEST käigus põllumajandusettevõtetes ning läbi on viidud mitmeid praktikutele suunatud infopäevi. Näiteks toimus möödunud sügisel Voore farmis õppepäev, kus avati toiteelementide

Arvo Iital: Ideaalne on, kui tootjad saavad optimaalse saagi ja tulu väiksema keskkonnamõjuga.“

põllupõhise bilansiarevestuse võimalusi ning ettevõttes rakendatavaid kestlikke väetamispraktikaid. Praktilise sõnniku-laotamise käigus selgitati, kuidas sõnniku käitlemise ja kasutamisega võivad kaasneda suuremad toitainekadude riskid. „Ettevõttes tutvustatud praktikad nii teadmiste kui ka kaasaegse väetamise tehnoloogia osas andsid tunnistust, et efektiivne põllumajandustootja saab majandada ka keskkonda ja vett säästes,“ on Alar Astover projektiga rahul. „Ideaalne on, kui tootjad saavad optimaalse saagi ja tulu väiksema keskkonnamõjuga,“ lisab Arvo Iital.

2023 LIFE taotlusvoor on avatud!

LIFE programmi kaudu luuakse Eesti maastike ja ökosüsteemide kaitsmiseks ning taastamiseks uusi võimalusi. See aitab parandada põllumaadel ja metsades elavate liikide ja nende elupaikade seisundit ning looduslikku mitmekesisust.

29. mail 2023 toimub veebipõhine infopäev LIFE programmi võimaluste tutvustamiseks.

Taotlejaid nõustavad Keskkonnainvesteeringute Keskuses, Keskkonnaministeeriumis ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumis töötavad LIFE kontaktisikud. Lisaks aitavad nad muuta LIFE programmi nähtavamaks, tõsta taotlejate teadlikkust projekti võimalustest, aidata parandada projektitaotluste kvaliteeti ning leida sobivaid partnereid.

Täpsem info: life.envir.ee

Artikli kirjutamist on rahastatud projektist „LIFE programmist teadlikkuse suurendamine ja projektitaotluste kvaliteedi parandamine 2“, mida rahastab Euroopa Liidu liikmesriikide keskkonnaprojektide kaasrahastamise programm LIFE“.